

A. MÓCSY: DIE BEVÖLKERUNG VON PANNONIEN BIS ZU DEN MARKOMANNENKRIEGEN*

BARKÓCZI LÁSZLÓ

A névanyagot, mint történetiforrást már többen megkísérelték hasznosítani, azonban az eredmények változóak voltak. Az utolsó 20—25 év feldolgoásaiból meg kell említenünk C. Daicovicu,¹ G. G. Mateescu,² R. Vulpe,³ J. Scharf,⁴ Gronovszky Iván,⁵ Kerényi András,⁶ H. Theller—Stiglitz⁷ és legutóbb J. Šašel⁸ munkásságát. E kutatók — eltekintve kevés kivételtől és részleteredményektől — nem ismerték fel eléggé a nevek átfogó történeti jelentőségét, nem ismerték fel a nevekben azt a forrásanyagot, melyet egy tartomány névanyaga összességében adni képes. A névanyagot nem kapcsolták össze szorosan a tartomány történetével és a régészeti eredményekkel.

Mócsyval együtt már 1949-ben felmerült bennünk egy olyan munka megírásának szükségessége, amelyben a személynévanyagot Mócsy által is követett módszerrel kiértékeljük, meghatározzuk az egyes nevek és névcsoportok etnikai hovátartozandóságát és a köemlékek pontos datálását. Elhatároztuk, hogy hasznosítjuk a nagy mennyiségű személynévanyagot, mint elsőrendű forrást, mert ennek segítségével beláthatunk a tartomány nagyon is simának és sokszor egyszerűnek látszó népességi és politikai életébe, amelyre a leletek nem mindenkor adnak felvilágosítást. Úgy láttuk, hogy a feldolgozásnál sikerül felbontanunk a pannóniai romanizáció ütemét, meghatározni az egyes periódusokat és meghatározni az egyes gazdasági és politikaiesemények visszahatását birodalmi viszonylatban is Pannóniában. A feliratos anyag feldolgozásánál elkerülhetetlennek és szerves kiegészítésnek látszott a névanyag beépítése a tartomány történetébe és ezzel együtt a régészeti eredmények bekapcsolása is.

Ezt a nagyméretű munkát két részre osztottuk: a felosztáshoz történetileg is természetes választóvonalnak bizonyult Marcus Aurelius kora, a nagy markomann-quad—szarmata háborúk befejezése.

* Verlag des Ungarischen Akademie des Wissenschaften, Budapest 1959. 276. o.

¹ Eph. Dacor. 5 (1932) 57—122.

² I Traci nelle epigrafi di Roma. Eph. Dacor. 1 (1923).

³ Gli Illiri dell'Italia. Eph. Dacor. 3 (1925).

⁴ Studien zur Bevölkerungsgeschichte der Rheinlande auf epigraphischer Grundlage. Berlin 1938.

⁵ Nomina hominum Pannonica certis gentibus assignata. Diss. Pann. I. 2. (1933).

⁶ A dáciai személynevek. Diss. Pann. I. 9. (1941).

⁷ Die Bevölkerung von Noricum. Dissertation, Wien, 1945.

⁸ Živa Antika 4 (1954) 347. skk, 5 (1955) 128. skk. Kronika 3 (1955) 45. skk.

Ez a választóvonal a névanyagban is jól megmutatkozik és ennél a pontnál is kiderül, hogy a névanyag összessége elsőrendű forrásanyagnak bizonyul.

Hogy ez mennyire így van, kiderül a III—IV. századi névanyag feldolgozásánál is, melyet e sorok írója készít elő.⁹

Mócsy András munkája provinciális kutatásunk újabb nyeresége.

Dolgozata két részre oszlik. Első rész: *Studien zur Bevölkerungsgesichte*. Második rész: *Untersuchung der Personnamen*.

Az első rész tartalmazza a történeti értékelést, a második a nevek katalógusát és az epigráfiai anyagot foglalja magában. Az első rész három fejezetre oszlik: I. *Versuch einer Siedlungsgesichte der Provinz*, II. *Einige Fragen der Bevölkerungsgesichte und der Provinzialen Politik*, III. *Zusammenfassung. Abriss der inneren Gesichte der Provinz von Augustus bis Marcus Aurelius*.

Az első fejezetben Mócsy Délnyugat-Pannóniából kiindulva topográfiai sorrendben a pannóniai civitasokat, illetve az összefüggő topográfiai és történeti egységeket, valamint a civitasokhoz tartozó városokat, majd a fejezet végén az ismeretlen pannóniai törzseket tárgyalja. Beosztása a következő: 1. *Emona. Taurisci. Catari*. 2. *Neviodonum. Latobici. Andautonia. Varciani*. 3. *Siscia. Colapiani*. 4. *Oseriates. Iasi*. 5. *Poetovio. Serretes. Serapilli*. 6. *Das Stammesgebiet der Boier in der ersten Hälfte des I. Jh.* 7. *Savaria*. 8. *Die Gegend des Plattensees*. 9. *Scarbantia*. 10. *Die Civitas Boiorum*. 11. *Carnuntum*. 12. *Vindobona*. 13. *Mursella*. 14. *Mogentiana*. 15. *Azali. Brigetio*. 16. *Eravisci. Aquincum*. 17. *Hercuniates*. 18. *Andizetes. Mursa*. 19. *Breuci*. 20. *Cibalae*. 21. *Cornacates*. 22. *Sirmium. Amantini*. 23. *Scordisci*. 24. *Stämme unbekannter Lage in Pannonien*.

A második fejezet a következőképpen oszlik meg: 1. *Das Militär*. a) *Die Zusammensetzung der Legionen*. b) *Die persönlichen Verhältnisse der Soldaten*. c) *Auxiliarveteranen*. d) *Legionärveteranen*. 2. *Das Handelsleben*. a) *Italien*. b) *Der Westen*. c) *Der Osten*. d) *Zur Frage der wirtschaftlichen Bedeutung Pannoniens*. 3. *Die Politik der Reichsregierung gegenüber der Urbevölkerung*. a) *Die Civitates*. b) *Die Verleihung des Bürgerrechtes*. Exkurs: *Die Namengebung der peregrinen Eingeborenen*. 4. *Militärdienst der pannonischen Einwohnerwirtschaft*. a) *Legionen und stadtrömische Truppen*. b) *Auxiliartruppen*. c) *Flottendienst*. 5. *Über einige Fragen der Romanisation*.

A harmadik fejezet végén (Nachtrag) Mócsy a munka befejezése óta megjelent új irodalmat dolgozza fel.

A második rész a következő fejezeteket foglalja magába: *Methodisches*. 1. *Namenkatalog*. a) *Kaisergentilizien*. b) *Übrige Gentilizien*. c) *Cognomina*. 2. *Inschriftenkatalog és Fundortverzeichnis zum Inschriftenkatalog und zur Karte*, valamint a *Register*.

⁹ Rövid beszámolóban már vázlatosan ismertettem a II. század végétől a III. század közepéig terjedő időszakban a pannóniai névanyagot és változásait az első két századhoz képest. L. Barkóczi: *Etnische Zusammensetzung der pannonischen Bevölkerung am Ende des II. und in der ersten Hälfte des III. Jahrhunderts*. *Acta Antiqua*, Tom. VII. Fasc. 1—3. 167—175.

Az első fejezetben tehát a névanyag alapján a pannóniai civitasokkal és városokkal foglalkozik. A második fejezetben a névanyag kapcsán kialakult viszonyokat tárgyalja a tartományban. Ebbe a fejezetbe kapcsolja be a katonasággal, polgársággal, az őslakossággal és a névadással, valamint a romanizációval kapcsolatos kérdések tárgyalását is.

A harmadik fejezetben Mócsy összefoglalja eredményeit, rövid áttekintést ad a tartomány történetéről Augustustól Marcus Aureliusig.

Mócsy könyvének második része a *Namenkatalog* és az *Inscripfenatalog*. A *Namenkatalog* magában foglalja a nomina és cognomina ABC sorrendjét, minden névnél megfelelő idézzettel a Feliratkatalógusra. Az *Inscripfenatalog* topográfiai sorrendben adja meg az egyes lelőhelyek feliratos anyagát és ehhez kapcsolva a szerző az egyes személyeket és családokat még külön is igyekszik népszerűségi szempontból meghatározni.

M. munkája a feliratok szempontjából alapos, pontos és nagy szorgalommal megírt dolgozat. Az irodalmat jól ismeri, feldolgozása kerek, egész. M. munkájában szellemesnek és jónak kell mondanunk a polgárjogadományozással kapcsolatos, valamint az őslakosság és a római hódítók viszonylatában tett megállapításait.

A könyv lényeges része a nomina és cognomina áttekintő rendszerezése, továbbá a nevek és névcsoportok etnikai meghatározása. Ezen az összegyűjtésen és rendszerezésen épül fel a dolgozat. Meg kell állapítanunk, hogy feladatát sikerrel oldotta meg, ha nem is értünk minden megállapításával egyet.

Jó elgondolásnak tartjuk azt, hogy Mócsy történeti megállapításainak alátámasztására bekapcsolta a régészeti anyagot is. Ez a rész azonban az előbbiekhöz képest túlságosan nagyvonalú, és a szerző több kérdésben nem alapos. A munkának ez a része nincs kellőképpen kidolgozva.

Nem érthetünk egyet többek között a bójok territóriumának ilyen nagymérvű megnövelésével. Mócsy egészen a Muráig hozza le a bójok lakóhelyét és az itt megjelenő bennszülött névanyagot a bój etnikumhoz köti, dacára annak, hogy a szerző maga is megemlíti, hogy a Fertő tótól délre nincs határozott etnikai megjelölés a feliratos emlékeken. A személynévanyagban található néhány hasonlóság alapján azonban a Fertő tótól délre eső személynévanyagot is bójnak határozza meg.

Véleményem szerint e terület névanyagának meghatározásához jobban be kellett volna kapcsolni a régészeti anyagot, s itt elsősorban a tumulusok keletkezésének kérdése merül fel, mint elsőrendű probléma. Azok a nagy kiterjedésű tumulus temetkezések, amelyeket az első század második felében és a második században Nyugat-Pannóniában találunk, jelenlegi tudásunk szerint nem hozhatók kapcsolatba a bój etnikummal. A temetőanyag és a kronológia alapján olyan bennszülött, illetve „őslakos” csoport található itt, mely a római hódítás első századában tűnik fel és nincs kontinuitás az i. e. első századdal. Az osztrák kutatás korábban igyekezett ezt a kontinuitást kieroszakolni, de a

legújabb összefoglalások megállapításai már nem támasztják ezt alá. Ha helyenként fel is tűnnek, általánosítani azonban még korai.

Nem tarthatjuk bójnak ezt a lakosságot azért sem, mert a területen (a Fertő tótól délre a Muráig) előforduló kelta pénzek típusai nem egyeznek a bój veretekkel. A bój ezüstök elterjedésének központja Pozsony és környéke, tehát kb. megegyezik avval a területtel, ahol a névanyagban is határozott etnikai utalást találunk a bójokra. Az említett bój veretek nem találhatók meg sem Savaria környékén, sem a Savariától délre eső területeken. Az itt előforduló érmék különböznek a bój verektektől és egy olyan nagyobb egységbe kapcsolódnak bele, amely topográfiailag átnyúlik Ausztria területére. A numizmatikusok felfogása szerint ez az éremverés már a tauriscusok éremveréséhez tartozhatott. (Utoljára: A. Kerényi, *Gruppierung der Barbarenmünzen Transdanubiens*. *Fol. Arch.* XI. (1959.), 47 skk.)

Ha tehát a bój etnikum egészen a Muráig húzódott volna le, úgy annak korábban az éremverésben, majd később az epigráfiai anyagban határozott nyomának kellene lennie, valamint általános kontinuitásnak kellene megmutatkoznia a régészeti anyagban is a tartomány nyugati részén.

Ugyancsak nem mutatja a személynévanyag feldolgozása, hogy magába Pannónia Inferiorba is történtek nagyobb méretű áttelepitések, részben Nyugat-Pannóniából, részben pedig onnan, ahonnan a nyugat-pannóniai őslakosok nagyobb tömege is jöhetett. (Vö. Éva Bónis, *Kaiserzeitliche Hügelgräber von Ivánc*. *Fol. Arch.* IX. (1957/67.) Meg kell itt jegyeznünk, hogy Pannóniában a Drávától északra a La Tène utolsó szakaszában részleges népességhiány állhatott be, amelyet még a császárkor folyamán a provincia megszervezésekor is pótolni kellett.

Ez a részleges lakossághiány főleg a Balatontól északra tapasztalható, amikor is a La Tène C-nél tapasztalható törés következtében a La Tène D, mint új etnikum kerülhetett Pannónia területére.

A telepítés egyes mozzanataira már rámutattunk az első és második század fordulóján Kelet-pannóniában, de gyökerei sokkal messzebbre nyúlnak vissza. Talán éppen ez a lakossághiány volt az oka annak, hogy a római organizáció a katonai megszálláson kívül olyan későn kapcsolta be a Drávától északra eső területet megszervezett tartományként a birodalomba.

Természetesen ezen kérdésekre csak a régészeti anyag pontos feldolgozása adhatott volna választ, és ez nem lehetett Mócsy munkájának célja, de éppen ez teszi kétségesse a bójok territóriumának ilyen nagymértékben való megnövelését, mikor arra semmi írásbeli, illetve az epigráfiai emlékeken boius megjelölésünk nincsen.

Nem kívánok itt a könyv további részleteibe belemenni, minden bizonnyal az egyes kutatók, régészek és epigráfusok munka közben hozzászólnak majd a dolgozat egészéhez és részleteihez.

Mócsy könyve jó és sok új adatot hoz Pannónia történetére vonatkozóan.